

4. Veliki mislioci prepoznaju se ne samo po tome što su otkrili i što su dali, već i po tome što je njihova misao sposobna da izaziva misao drugih, da podstiče nova saznanja i bogaćenja društvene nauke.

Takva je Kardeljeva misao i zato je ona ne samo ekonomska ili politička već kompleksna i pluralistička. Ona je zadužila ne samo generacije sa kojima je živio i radio, borio se i tražio nove puteve prema istini i socijalizmu već i generacije koje dolaze, kojima je on omogućio da nastave delo koje je on stvarao i stvorio.

ANTON VRATUŠA

Politika nesvrstavanja i opštenarodna odbrana

Moja tema je politika nesvrstavanja i problemi opštenarodne odbrane u svetlu doprinosa Edvarda Kardelja razvoju koncepcije politike nesvrstavanja i koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Polazna tačka u ovom razmatranju treba da bude, pre svega, suština politike nesvrstavanja i problem bezbednosti i samo-odbrane kao integralni deo politike nesvrstavanja. Ciljevi politike nesvrstavanja, kako ih shvatamo u Jugoslaviji, jesu: nezavisnost, suverenost, integritet, neprikosnovenost granica, mogućnost svakog naroda da se slobodno razvija i bira društveni sistem na osnovu sopstvenih nacionalnih uslova i aspiracija, bezbednost za sve i za svakog pojedinačno u uslovima miroljubive koegzistencije i aktivne saradnje među narodima bez obzira na različitost ili sličnost društvenih sistema, pravo naroda na samoopredeljenje i na podršku antiimperijalističkoj revoluciji naroda za menjanje sveta kako u pogledu političkih odnosa, tako i ekonomskih i drugih uslova razvoja.

U vezi sa principom nezavisnosti treba reći da su predmet Kardeljevih istraživanja i stvaralačke primene u postojećim međunarodnim uslovima bila dva suštinska pitanja — kako da se stigne do nezavisnosti — kako da se ona sačuva i učvršćuje u kontekstu svet-ske antiimperijalističke revolucije naroda. Pri tome je, kako u teoriji tako i u svakodnevnoj politici, veoma značajno pitanje: kakvim sredstvima mogu da se služe narodi u borbi za sopstveno oslobo-

đenje i samoopredeljenje? Nužno je, naime, razlikovati terorizam, sa jedne, i pravo naroda da se koristi svim sredstvima u svojoj borbi za oslobođenje i sopstveni identitet, sa druge strane. To utoliko pre što protivnici nezavisnosti naroda i nosioci politike sile i dominacije jačih u uslovima poretka koji je stvoren u eri imperijalizma, hoće da svaku borbu protiv dominacije i hegemonizma okvalifikuju kao teror.

Kad se narod jednom oslobodio i uspostavio svoju vlast, izgradnja uslova i odnosa u sopstvenoj zemlji zahtevala je mobilizaciju svih materijalnih i ljudskih snaga za što brži svestrani razvoj i učvršćenje nezavisnosti, kako bi zemlja mogla delovati kao samostalni faktor u razvijanju međunarodnih odnosa i preuzeti svoj deo odgovornosti za stvaranje sveta u kojem će svi moći da se slobodno razvijaju i doprinose istom cilju u uslovima sve veće međuzavisnosti. U tom svetlu može se adekvatno oceniti i značaj principa kao što je nemešanje u unutrašnje stvari i uzdržavanje od primene sile, tj. rešavanje sporova miroljubivim sredstvima.

Princip samostalnosti u zauzimanju stavova i odnos prema međunarodnim zbivanjima i aktivnom učešću u svetskim događajima ima izrazito mesto u svim Kardeljevim radovima sa područja međunarodnih odnosa, kao i u njegovom delovanju za odbranu tih principa i podsticanje takve aktivne politike Jugoslavije, doprinoseći na taj način ciljevima stvaranja boljeg sveta. Boreći se da u međunarodnim odnosima bude samostalni subjekt, jedan narod ne stvara samo uslove da bude poštovan kao samostalni međunarodni faktor nego doprinosi i sopstvenoj bezbednosti.

U vezi s tim je i razvijanje solidarnosti, prijateljskih odnosa i saradnje sa svima koji su spremni da sarađuju, ne namećući svoje stavove drugima i polazeći od činjenice da je nezavisna zemlja najsigurniji partner. U tom kontekstu je takođe pitanje politike otvorenih granica i dobrog susedstva. Stoga i taj princip predstavlja stalnu i veoma jaku izraženu komponentu u Kardeljevim radovima i u svim drugim vidovima njegove revolucionarne aktivnosti. A to je u stvari ona ista ideja o kojoj i predsednik Tito često govori, ukazujući pri tome da kad imaš prijatelje, imaš samim tim saveznike i u borbi za sopstvenu nezavisnost i bezbednost.

Princip oslanjanja na sopstvene snage i princip naoružanog naroda postoji kao revolucionarna konstanta kako u Kardeljevim radovima, tako i u praktičnoj politici. Setimo se samo njegovog napisa *Snaga narodnih masa* iz vremena narodnooslobodilačkog rata. U uslovima socijalističke izgradnje ta je ideja pretvorena u koncept sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite kao integralnog

dela sistema društvenog samoupravljanja. Nešto slično može se reći i u pogledu koncepta međunarodne bezbednosti. Na taj način se uspostavlja dijalektičko jedinstvo između koncepta opštenarodne odbrane i društvene samozaštite kao integralnog dela sistema socijalističkog samoupravljanja, s jedne, i koncepta bezbednosti koja se ostvaruje borbom za ravnopravnost naroda i za uspostavljanje svetske zajednice ravnopravnih naroda, s druge strane.

Polazna tačka je identitet, jasan program i samostalna akcija svakog naroda, velikog i malog, i odnos snaga u datim uslovima. Sastavni deo tog koncepta je kako u unutrašnjoj politici i izgradnji sistema socijalističke samoupravne demokratije, tako i u međunarodnim odnosima — odgovornost svih društvenih činilaca za razvoj demokratskih odnosa, kako u nacionalnoj zajednici odnosno u jednoj državi, tako i u međunarodnoj zajednici. To je, u stvari, onaj momenat iz kojeg proizlaze uslovi za slobodni razvitak svakoga.

Svi su ti elementi posebno došli do izražaja i u aktivnosti Edvarda Kardelja u Organizaciji ujedinjenih nacija. Kad je za vreme hladnog rata ceo svet bio suočen sa opasnošću novog svetskog požara, Kardelj je sa govornice OUN raskrinkavao dvoličnost nosilaca politike hladnog rata, apelirajući da se sporovi rešavaju u pregovorima i mirnim sredstvima. On je uporno isticao da se u uslovima prelaza iz ere imperijalizma u eru socijalizma mir može stabilizirati i učvrstiti samo na osnovama Povelje UN i principa aktivne miroljubive koegzistencije. Ti principi bili su mu polazna osnova i inspiracija u 1950. godini, kada je u ime Jugoslavije predlagao rezoluciju za stvaranje posebne komisije UN na usluzi silama u sukobu kako bi se na miroljubiv način nalazila rešenja spora. Isto tako i u drugoj rezoluciji Generalne skupštine UN o dužnostima država u slučaju izbijanja rata. To je činio u vreme najtežeg hladnog rata kada se miroljubiva koegzistencija žigosala kao izraz nečeg dvoličnog, nemoralnog. Smisao tih inicijativa Jugoslavije u to vreme bio je da se ponudi miroljubiva alternativa za rešavanje sporova i da se utvrdi takva procedura koja bi omogućila da se identifikuje ko je agresor. S tim ciljem, u Rezoluciji se zahteva da strane u sukobu najkasnije za 24 sata izjave da su spremne napustiti tuđu teritoriju, da se vrate na polazne položaje i da prekinu ratne operacije.

U uslovima stalno rastuće afirmacije pokreta nesvrstavanja i u delovanju tog pokreta kao samostalnog međunarodnog faktora za bezbednost u svetu, Kardelj dalje produbljuje te premise i uključuje u koncept klasne borbe. Taj koncept je najcelovitije razrađen u njegovim radovima istorijske vrednosti *Socijalizam i rat* i *Istorijski koren* pokreta nesvrstavanja.

Koncept aktivne miroljubive koegzistencije kamen je temeljac politike međunarodne bezbednosti i prijateljske saradnje. Kardelj neumorno razvija i produbljuje taj princip i traži njegove klasne i druge društvene korene i funkciju u savremenom društvu, koje ima izričite karakteristike prelaznosti. Što je više jačala sopstvena snaga Jugoslavije da i sama deluje kao sve značajniji faktor sprovođenja politike miroljubive koegzistencije i što se više širio pokret nesvrstavanja, Kardeljeva misao dublje je pronicala i u toj oblasti, uvek otvarajući nove horizonte i dimenzije. Posebno je značajno njegovo insistiranje da se princip aktivne miroljubive koegzistencije odnosi na koegzistenciju i prijateljsku aktivnu saradnju među narodima, a ne među blokovima ili grupacijama zemalja.

Pretpostavke za takve odnose među narodima su demokratski društveni procesi u narodu, razvijanje društvenog sistema bez eksploatacije čoveka po čoveku. S tim u vezi je i odnos stvarnosti u pojedinoj zemlji i njene međunarodne uloge. Na to upoređivanje Edvard Kardelj se često vraćao, ukazujući da je sistem društvenog samoupravljanja u Jugoslaviji ona idejna, društvenoekonomska i politička platforma koja joj omogućava da dosledno sprovodi politiku nesvrstavanja, koja je dosledno miroljubiva, antiimperijalistička, antidogmatska i protiv svake dominacije.

Naime, u suštini je socijalističkog sistema društvenog samoupravljanja stvaranje uslova i odnosa u kojima će ljudi sve manje vladati ljudima i sve više zajedno upravljati stvarima, sredstvima za proizvodnju u društvenoj svojini, u uzajamnoj odgovornosti. Taj se princip, prema kome proizvođač u uslovima socijalističkog samoupravljanja sve celovitije raspolaže rezultatima i uslovima svoga rada, što se odnosi i na naciju koja treba da bude u stanju da raspolaže slobodno svojim prirodnim bogatstvima i svojim nacionalnim dohotkom, obezbeđujući tako i materijalne uslove svoje ravnopravnosti. To se u Jugoslaviji, kao zajedničkoj domovini ravnopravnih naroda i narodnosti, ostvaruje na osnovu federativnog uređenja države. U tome je osnova i sadržina ne samo ravnopravnosti svih naroda i narodnosti nego i njihove pojedinačne i zajedničke nacionalne suverenosti.

Na međunarodnom planu reč je o borbi za samoupravljanje naroda, za njihovu emancipaciju i aktivnu saradnju na bazi uzajamnog poštovanja i nemešanja, borba za izgradnju uslova slobode i bezbednosti za sve. Socijalizam u Jugoslaviji gradi se u konkretnim međunarodnim uslovima, zato njoj ne može biti svejedno da li snage progressa u svetu napreduju ili doživljavaju poraze.

S druge strane, nije preterano reći da je politika nesvrstavanja za Jugoslaviju, koja deluje kao nezavisan međunarodni socijalistički faktor, istovremeno i borba za menjanje sveta, za socijalizam kao svetski proces. Taj aspekt politike nesvrstavanja Edvard Kardelj je posebno istakao i u svom referatu na X kongresu SKJ 1974. godine. Ali on je istovremeno istakao i to da Jugoslavija nikako ne smatra da sve zemlje, koje su prihvatile nesvrstanost kao osnovu svoje spoljne politike, treba da krenu putem socijalizma. Naprotiv, on uvek ističe da je snaga pokreta nesvrstavanja upravo u njegovoj sposobnosti da okuplja zemlje različitih društvenih uređenja u borbi za iste ciljeve: nezavisnost i slobodni razvoj bez mešanja spolja; prijateljska saradnja i rešavanje sporova miroljubivim sredstvima; borba protiv imperijalizma i hegemonizma; solidarnost i aktivna pomoć žrtvama agresije; izgradnja sistema međunarodne bezbednosti i uzajamne pomoći.

U tom okviru treba posmatrati i značaj koji Edvard Kardelj pridaje ulozi Ujedinjenih nacija kako za vreme hladnog rata, tako i kasnije, pa i u najnovije vreme. On insistira da se Ujedinjene nacije ne smeju svesti na neki diskusioni klub, u kakav su velike sile u znatnoj meri svodile OUN, naročito za vreme hladnog rata. Isto tako svetska organizacija ne sme da deluje kao neka superdržava, odnosno da bude organizacija u čije bi ime jači mogli nametati svoju volju slabijima. U tom kontekstu posebno je značajna uloga nesvrstanih zemalja u Ujedinjenim nacijama s obzirom na značaj pokreta nesvrstavanja kao univerzalne, autentične i demokratske snage mira, progressa i razvoja, koje ne mogu da mimoiđu ni oni kojima se politika nesvrstavanja ne sviđa.

Ocena našeg razvoja

Na kraju jedna napomena u vezi sa pitanjem koje je ovde postavljeno. Reč je o jednom krupnom problemu, o ocenjivanju puta u socijalističkom razvoju zemlje. Edvard Kardelj se često vraća na to pitanje. U stvari, on insistira na stalnom i ponovnom vrednovanju sopstvenih iskustava. Svaki korak dalje u razvoju samoupravnog socijalističkog demokratije sagledava sa stanovišta konkretnih uslova i odnosa snaga u zemlji i svetu. To se odnosi i na ključno pitanje socijalizma — na pitanje subjektivnih snaga socijalizma ili pojednostavljeno: ko su danas osnovni nosioci socijalizma.

Na to pitanje je Kardelj dao veoma jasan odgovor i u svom predavanju političkom aktivu norveške Laburističke partije 1954.

godine u Oslu. On ističe da su posle, kad je pobedila revolucija, to jest kada je radnička klasa preuzela vlast, sve socijalističke snage stavljene pred istorijsku dilemu: kako dalje? Ko će graditi i razvijati socijalizam: država ili radni čovek ili neka elita vodeći radnog čoveka u socijalizam, ili, pak, radni čovek sam po svojim sopstvenim iskustvima sledeći svoje moralne, ekonomske i političke interese? Kardelj odlučno odgovara da radni čovek treba da bude osnovni nosilac izgradnje socijalizma, a zadatak je avangarde radničke klase da stvara uslove koji će omogućiti da radnik i svaki radni čovek može sve dublje da sagledava gde je njegov istinski interes, interes oslobođenja rada.

Edvard Kardelj naglašava da put u socijalizam nije gladak, ima kolebanja i vraćanja. Međutim, delujući u interesu radnika i rešavajući svakodnevne probleme koje nameće život, avangarda radničke klase mora istovremeno da ima stalno na umu revolucionarnu perspektivu — i onda kad su nužni kompromisi i koncesije. Tako će radnička klasa, zajedno sa drugim demokratskim snagama, biti uvek u stanju da uoči šta je u interesu radnika i najširih narodnih masa. A to će jačati njene veze i sa najširim slojevima naroda i njenu ulogu kao avangarde radničke klase.

Edvard Kardelj je veoma kritičan prema praksi, odnosno maniru koji je u nas prilično raširen, naime, da ono što je jednom prevaždeno boljim rešenjima navodno treba prosto odbaciti kao štetno, ili čak kao zabludu. Složiti se s time značilo bi okrivljavati odelo što je postalo tesno mladiću koji je izrastao.

To ne znači da bi trebalo ulepšavati ili nekritički primati i ono što nije uspelo u našoj revolucionarnoj praksi. To samo znači da pri ocenjivanju pređenog puta, kao i pri programiranju daljeg razvoja, uvek treba poći od pitanja kakav je odnos snaga i šta je u datom momentu moguće, šta može već sada da se realizuje i da postane stvarnost, šta je program neposredne političke borbe, a šta tek dugoročna vizija revolucionarnog hoda socijalizma kao svetskog procesa.

U Kardeljevim radovima i u njegovoj celokupnoj revolucionarnoj akciji te su dimenzije uvek jasno postavljene. On se jednako odlučno suprotstavlja kako potcenjivačkom odnosu prema pređenom putu u socijalističkoj izgradnji, tako i subjektivističkim konstrukcijama izvan vremena i prostora.